

Мікола Мікуліч
Гродна

Шляхам пошукаў і адкрыццяў: невядомыя старонкі заходнебеларускай паэзіі

Значнае месца ў заходнебеларускай паэзіі 20-30-х гадоў XX стагоддзя належыць рамантычнай мастацка-стылёвай плыні. Менавіта ў яе змештаваўтваральным рэчышчы адбывалася станаўленне і развіццё яркіх талентаў Леапольда Родзевіча, Уладзіміра Жылкі, Валянціна Таўлая, Максіма Танка, некаторых іншых паэтаў, якія сталі знакавымі для ўсёй беларускай нацыянальнай літаратуры. Іх творы характарызаваліся асаблівым, рамантычна-ўзвышаным, лірычна пранікнёным, ладам светаадчування і мыслення героя, яго абвостраным успрыняццём народных бед і няшчасцяў, праблем і супярэчнасцей грамадска-сацыяльнай рэчаіснасці, нястрымным парывам у будучыню, да ідэалаў свабоды і справядлівасці, дабра і шчасця. Яны паэтызавалі высокія духоўна-маральныя каштоўнасці жыцця, поўніліся рамантычна-ідэалізаванымі вобразамі і карцінамі, вызначаліся драматычным зместам, інтэнсіўным рытміка-інтанацыйным гучаннем.

Творчыя пошукі Станіслава Шыманоўскага, Пятра Сакола і Паўлюка Шукайлы, пра якія тут пойдзе гаворка, таксама палягаюць у рэчышчы рамантычнай стылёвай плыні заходнебеларускай паэзіі. Да нядаўняга часу па шэрагу аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын яны заставаліся практычна невядомымі не толькі шырокаму чытачу, але і даследчыкам. Тым не менш гэта прыкметныя старонкі ў развіцці нацыянальнай літаратуры і культуры, якія, несумненна, заслугоўваюць нашай увагі і разгляду.

Станіслаў Шыманоўскі (1893–1920) нарадзіўся ў мястэчку Данюшава Ашмянскага павета Віленскай губерні (цяпер Смаргонскі раён

Гродзенскай вобласці) у сялянскай сям'і. Працаваў арганістам, удзельнічаў у першай сусветнай вайне. Будучы дэмабілізаваным, захварэўшы на сухоты, парабкаваў. Меў здольнасці мастака, графіка.

С. Шыманоўскі вядомы нам зусім невялікай колькасцю вершаў. Яны друкаваліся ў беларускім календары *Крыніца*, часопісе *Рунь*, газетах *Крыніца*, *Беларускае жыццё*, *Беларусь* і сведчылі аб тым, што належаць паэту з досыць акрэсленай творчай індывідуальнасцю.

Адметнасць вершаў С. Шыманоўскага заключалася ў іх выразным грамадзянска-патрыятычным змесце, сацыяльна-крытычнай скіраванасці, сканцэнтраванасці аўтара пераважна на ўзвышана-рамантычных думках і перажываннях. Паэт жыў у дужа няпросты і супярэчлівы час: адна за другой рэвалюцыі, войны, акупацыі драпежылі беларускія землі, нішчылі духоўныя і матэрыяльныя набыткі народа, плён яго шматгадовай стваральнай працы. Лірычны герой С. Шыманоўскага ўяўляў сабою своеасаблівае сувязнае звяно паміж мінулым і будучым, ён дужа востра адчуваў, з аднаго боку, сваю павязь з роднай зямлёй і ўсім, што рабілася на ёй, а з другога, душэўна-чалавечую, асобасную і фізічную неўладкаванасць у грамадстве. Прадметам яго перажыванняў былі адвечныя народныя беды і крыўды, людскі боль, асабліва ў незайздроснага гістарычнага лёсу Беларусі і беларусаў, іх будучыня. Добра відаць гэта на прыкладзе наступных радкоў, апублікаваных у газеце *Беларусь* за 7 мая 1920 года:

Ад вайны братняй, што громам нас трывожа,
Збаў нас, Божа!
І ад прарока, што згубу нам варожа,
Збаў нас, Божа!
Ад бур, што градам б'юць у полі збожжа,
Збаў нас, Божа!
І ад жыцця, каторым жыць народ ня можа,
Збаў нас, Божа!
Ад цёмнай сілы, што наш бедны край ніштожа,
Збаў нас, Божа!
І ад суседа, што на рукі путы ўзложы,
Збаў нас, Божа!¹

Як можна пераканацца, слова маладога паэта аголена-крамяное, усчуленае, напоўненае значнай душэўна-псіхалагічнай энергіяй, прасякнутае адказнай і высокай духоўна-маральнай місіяй – клопатам,

¹ «Беларусь» 1920, 7 мая.

болем, вераю. Вершу характэрны добрая зместавая ўгрунтаванасць, унутраная напружанасць, драматызм аўтарскага перажывання.

С. Шыmanoўскі валодаў умельствам пэўным чынам выдзеліць прадмет ці з'яву, убачыць іх у шырокім кантэксце падзей і фактаў, не толькі апісаць іх, даць ім ёмістую і трапную характарыстыку, выявіць заключаны ў іх сэнсатворны змест, але і праз іх, на іх аснове разгарнуць сваё пачуццё, раскрыць досыць багаты свет думак і перажыванняў, сувымераць іх індывідуальную канкрэтыку з агульнымі тэндэнцыямі і заканамернасцямі часу. Асабістае, прыватна-чалавечае ў яго выступала ў сувязі з масавым, народным, увага да разнастайнасці зменлівых грамадска-сацыяльных працэсаў, зараджанасць на пазнанне рэчаіснасці спалучаліся з усведамленнем іх складанасці і супярэчлівасці. Несумненна, менавіта таму мы добра бачым лірычнага героя паэта, тыя ўмовы і абставіны, якія яго фарміравалі і ў якіх ён знаходзіўся, якія яго мабілізавалі і натхнялі, выразна адчуваем яго духоўна-маральную энергетыку. Жывое дыханне багатай на падзеі гістарычнай эпохі, канкрэтных грамадскіх змен і зрухаў напаўняе яго вершы, робіць іх яркімі і пераканаўчымі мастацкімі дакументамі, цікавымі і пазнавальнымі для нашага сучасніка.

Шмат у чым характэрным і паказальным у плане нашай гаворкі з'яўляецца верш С. Шыmanoўскага *Скрыўджаная зямля*, у аснове якога ляжаць традыцыйныя для беларускай паэзіі матывы і вобразы, напоўненыя, аднак, новым, актуальным для свайго часу, зместам. З яго паўстае вобраз зрабаванага, закінутага, забытага Богам і людзьмі краю, што працягнуўся *На ўсход і на захад, як можа абняць вока...*². Фактычна гэта *Зямля-пустыня*: зруйнаванае, зарослае травой поле, *дзікая сенажаць*, на якой *Плача вецер і травы высокія шумяць*. Не ідзе сюды, каб уздымаць занядбаны дзірван, аратай-хлебароб, нават не ляціць жыраваць птушка, *І толькі дуб шуміць задумна, адзінока*. Хто ж вінаваты ў гэтым запущенні, хто *гэту зямлю так знішчыў, зрабаваў*? – пытаў аўтар і адказваў: *Тут праз доўгі час людская цякла кроў, І жалезам і агнём тут брат на брата йшоў, І сіла цёмная крыўду зямлі зрабіла*³.

Характэрныя рысы своеасаблівага дэмакратычнага радыкалізму, сацыяльна-выкрывальнага пафасу, актыўнасць аўтарскага гуманізму сумяшчаліся ў вершах С. Шыmanoўскага з узнёсласцю мэтаімяненняў

² Цыт. па: А. Ліс, *Цяжкая дарога свабоды: Артыкулы, эцюды, партрэты*, Мінск 1994, с. 29.

³ Тамсама.

лірычнага героя, узвышанасцю яго духоўнага свету. Элементы апа-
вядальнасці, часам нават эпічнай аб'ёмнасці, канкрэтна-гістарычная
аб'ектыўнасць апісанняў і малюнкаў спалучаліся з драматызмам лі-
рычных пачуццяў, досыць глыбокім пранікненнем у супярэчнасці гра-
мадскага жыцця.

У якасці своеасаблівага працягу верша *Скрыўджаная зямля* ўспры-
маецца наступны – *Усход сонца*, які звяртае на сябе ўвагу досыць ціка-
вай кампазіцыйнай пабудоваю. Калі пачынаеш знаёміцца з ім, узнікае
ўражанне, што перад табою звычайны прыродаапісальны твор:

На сіні нябесны прастор
Усходзе бляск сонца крывава:
Чырвона асвечаны бор,
І поле, і дзікія травы.
І беднае наша сяло
Ў чырвонае памалявана, –
Сонца на небе ўзышло
З-за сініх аблок і тумана⁴.

Праўда, ужо тут, у першай частцы верша, прыкметна насцярож-
ваюць эпітэты „крывава”, „дзікія”, „беднае”. Неяк спакваля з'яўляец-
ца адчуванне, што сканцэнтраваная ў іх эмацыянальна-пачуццёвая
энергетыка аўтара павінна прарасці новым вобразным зместам. І са-
праўды, другая частка верша пацвярджае яго:

Таксама над нашай зямлёй,
Знішчожанай, скрыўджанай многа,
Абмытай слязьмі і крывёй,
Узыйдзе дзень міру святога.
На полі хлеб будзе радзіць.
Асвеціць людзей свет навукі,
І будуць свабоднымі жыць
Нашы унукі, праўнукі⁵.

Як бачым, першапачатковая пейзажная замалёўка, выяўленчая,
зрокава наглядная, своеасабліва наслойваецца ў творы на сацыяльны
відарыс, перспектывныя грамадскія праекцыі, субліміруюцца ў карці-
ну шчаслівай будучыні народа. Складаныя і супярэчлівыя жыццёвыя
працэсы, змены і зрухі ў навакольнай рэчаіснасці суадносяцца з пры-
роднымі з'явамі, сувымяраюцца іх глыбокім сэнсатворным зместам.

⁴ Тамсама, с. 30.

⁵ Тамсама.

Верш С. Шыmanoўскага *Усход сонца* сцвярджаў веру ў тое, што беларускі народ, нарэшце, адолее ўсе цяжкасці і перашкоды на шляху да праўды і справядлівасці, волі і шчасця. Яго лейтматывам з'яўлялася паэтызацыя ідэі абнаўлення роднага краю, тых пераўтварэнняў, якія неабходна ажыццявіць, каб квітнела Бацькаўшчына-Беларусь.

У цэнтры большасці вершаў С. Шыmanoўскага стаіць асоба героя-праўдашукальніка, народнага заступніка, абаронцы інтарэсаў, занябных правоў *беднага брата-селяніна*, выкрывальніка яго шматлікіх крыўдзіцеляў і недобразычліўцаў (*З нашага жыцця, А хто там ідзець..., Працавалі мы ў ярме крывава...* і інш.). Гэта высакародная, адухоўленая натура, вольналюбівая і дзейсная. Але што цікава: яна зангажавана ў актуальныя праблемы грамадска-сацыяльнай рэчаіснасці і ў той жа час трымаецца як бы адасоблена, збоку ад іх. На наш погляд, гэтая акалічнасць з'яўлялася ўмоваю і вынікам асэнсавання паэтам духоўна-гістарычнага вопыту народа, яго імкнення, з аднаго боку, зрабіць абагульнены накід стану грамадскіх адносін, а з другога, раскрыць асновы іх унутранай зместавай сутнасці.

Адным з лепшых у творчай спадчыне С. Шыmanoўскага з'яўляецца верш *Дрот*, надрукаваны перад самай смерцю паэта ў часопісе *Рунь*. Рэальна-бытавое, канкрэтна-гістарычнае спалучаецца ў ім з рамантычна-ўзвышаным, умоўна-асацыятыўным, абстрагавана-алегарычным, знешняе, падуладнае ўспрыняццю зроку – з унутраным, душэўна-псіхалагічным. Лірычна пранікнёны аналіз працэсаў грамадскай рэчаіснасці паэт удала дапаўняў іх сацыяльна-маральнай выверкай, узмацняў прадметнай рэчыўнасцю малюнка, выяўленнем пластычна выразнага, рэльефнага вобраза:

Скрозь па дарогах, па палёх
На ўсход і на захад,
Як вокам скінуць, на слупох
Заведзен доўгі дрот.
Ці дзень, ці вечар настаець,
Як арфа, як фагот,
Усё іграець і пяець
Бесперастанку дрот⁶.

Дрот усюды прысутнічае, усё бачыць і чуе, усё ведае і пра ўсё *Гаворыць былі*. Але гэта не проста адстаронены назіральнік і летапісец, тым больш голы рэгістратар шматлікіх вялікіх і малых падзей

⁶ «Рунь» 1920, № 5–6, с. 17.

і здарэнняў. Ён паўстае перад намі як сведка і непасрэдны ўдзельнік, паўнапраўны чыннік складаных грамадска-сацыяльных працэсаў. Дрот не толькі ўбірае ў сябе багатую і шматстайную інфармацыю, не толькі аператыўна перадае яе *Па белым сьвеце*, канстатуе падзеі і факты, а як нейкая жывая істота, душэўна чулая, поўная гуманістычнага цяпла і суперажывання, своеасабліва папярэджвае ёю людзей, перасцерагае грамадства ад бед і няшчасцяў:

Пад неба плыў пажараў дым
І людзі йшлі ў паход,
Вайна грымела, і аб тым
Гаворыць былі дрот.
Паціхлі стрэлы ўжо гармат,
Даўно змоўк кулямёт,
І над магілкамі салдат
Ціхенька плача дрот;
Шмат засталося у бядзе
Калекаў і сірот, –
Аб гэтым гутарку вядзе
Па белым сьвеце дрот⁷.

На жаль, шырэй разгарнуць сваю творчасць С. Шыманоўскаму не ўдалося. Улетку 1920 года пасля чарговага абвастрэння сухотаў паэта не стала. Пахаваны ён у родным мястэчку Данюшава.

Паглыбленне ў вострыя праблемы і супярэчнасці грамадскай рэчаіснасці, высокі лад думак і пачуццяў, драматызм перажыванняў, рамантычна-ўзвышаная танальнасць вызначалі творчасць беларускага паэта з Латгаліі Пятра Сакола (сапр. прозвішча – Масальскі) (1905–1985). Нарадзіўся ён у мястэчку Пасінь Люцынскага павета Віцебскай губерні (цяпер вёска Пасіене Лудзенскага раёна Латвіі). Вучыўся ў Лудзенскай (Люцынскай) беларускай гімназіі, працаваў рабочым-будаўніком, у рэдакцыі газеты *Голас Беларуса*, выкладчыкам Даўгаўпілскай беларускай гімназіі, у часопісе *Беларуская школа ў Латвіі* і інш. Вершы П. Сакола друкаваліся ў калектыўных зборніках *Ластаўка* (1924) і *Першы крок* (1926), рыжскіх і віленскіх беларускіх перыёдыках. У 1929 годзе яны выйшлі ў Беларускай выдавецтве ў Латвіі асобным зборнікам *На сьвітаньні*.

⁷ Тамсама.

Рамантычны тып свайго мастацкага светаўспрымання і мыслення фактычна абгрунтоўваў сам паэт у адным з ранніх вершаў, якім адкрываўся зборнік *На сьвітаньні*. Уласнае духоўнае жыццё ён акрэсліваў двума супрацьлеглымі па характары і настрою полюсамі цэнтрамі. Калі ў яго сэрцы панавала тужлівасць, калі ён кляў *долю сваю*, тады спяваў *сумную песню*. *Калі-ж я імкнуся душою да зораў*, казаў ён, *І кроў калі ў жылах кіпіць*, наадварот, *Магутная, смелая, вольная песня, Як гром, з маіх вуснаў грывіць*⁸.

У сваім вядомым артыкуле *Беларуская літаратура пасля Наше нівы* Максім Гарэцкі адзначаў:

У Латвіі таксама растуць маладыя беларускія сілы. Яны гуртуюцца каля беларускае гімназіі ў Дзьвінску і каля газеты *Голас Беларусі*, што выходзіць у Рызе пад рэдакцыяй Езавітава... З вершаў, друкаваных у *Голасе Беларусі*, відаць, што і ў зьмесьце, і ў форме свае творчасьці латвійскія беларусы перажываюць яшчэ „нашаніўскі”, нацыянал-адраджэнцкі пэрыод⁹.

Аднак паэзія П. Сакола, дарэчы, аднаго з лідэраў „латвійскіх беларусаў”, на наш погляд, не зусім адпавядае гэтаму акрэсленню знакамітага даследчыка і пісьменніка, хутчэй наадварот. Праблемна-тэматычны змест вершаў паэта быў не такі багаты і разнастайны, як у некаторых яго папярэднікаў і сучаснікаў, але досыць ёмісты і важкі. Зборнік *На сьвітаньні* вызначыўся выразным грамадзянскім і нацыянальна-патрыятычным пафасам, публіцыстычнай накіраванасцю, ён быў падпарадкаваны агульнай сацыяльнай эмоцыі – адмаўленьню свету прыгнёту і несправядлівасці. Калі чытаеш яго, бачыш, што П. Сакола хвалявалі кардынальныя пытанні жыццядзейнасці беларусаў, асаблівасці іх духоўнай самасвядомасці, чалавечай годнасці, будучыні. У адрозненне ад некаторых іншых аўтараў, напрыклад, С. Станкевіча, Ф. Грышкевіча, Улад.-Ініцкага, якія стаўку рабілі пераважна на адлюстраванне пэўных падзей і фактаў рэчаіснасці, характэрных бакоў жыцця сялянства, раскрыццё яго цяжкага матэрыяльнага становішча, ён паэтызаваў ідэі грамадскага абуджэння і актыўнасці, рамантычную энергію няскоранасці і пратэсту, веры ў свае сілы.

⁸ П. Сакол, *На сьвітаньні: Першы зборнік вершаў*, Рыга 1929, с. 7.

⁹ М. Гарэцкі, *Беларуская літаратура пасля Наше нівы*, Маладняк 1928, № 4, с. 84.

тычна акрыленая, адкрытая на знешняе ўспрыняцце, досыць гарманічная натура, яна знаходзіцца ў вірлівай куламесе зменлівых грамадскіх працэсаў, сінтэзуе ў сабе актуальныя ідэі шырокага сацыяльнага асяроддзя. Гэта шчыры і сумленны, душэўна чысты і шчодры малады чалавек, які жыве светлымі думкамі, высакароднымі і ахвярнымі мэтамі. У вершы *Прыймі!* ён раскрываецца, здаецца, асабліва выразна і пераканаўча, выяўляе сваю духоўную сутнасць праз высокі і ўражлівы ўмоўна-рамантычны жэст. Шчыры патрыёт, адданы сын *Зямлі згнячоных крывічоў* у імя шчаслівай будучыні роднага краю прыпадносіць яму ахвярны дар, кладзе да ягоных ног усё, што мае (*Бо спавівае дым ганебны Твой ясна-сонечны аўтар*):

О, Родны край! З мальбой ахвяру
 Ля ног Тваіх кладу. – Прыймі!
 Не адхіляй бязшчадна дару!
 Усё, што ёсць, кладу. – Вазьмі!

 Прыймі! Бо злуюць яшчэ богі.
 І грозны кліч: ахвяр! дароў!
 Яшчэ трасець лясы, разлогі
 Зямлі згнячоных крывічоў.
 Прыймі! Спалі! Усе складаю...
 Хай загарыць да зор пажар!
 Прыймі! Ты бачыш – ўсё, што маю,
 Кладу з мальбой на Твой аўтар!¹²

Лірычны герой паэта ўяўляў сябе ў высокай рамантычнай іпастасі *вольнага сына неба, сакола свабоднага* (адсюль і характэрны псеўданім), які быў недасяжны і непадудадны для ліхіх сіл, жалезных кайданаў і ланцугоў: *Хоць я і радзіўся з нядолі народнай, – Сакол я свабодны! Я вольны сын неба!*¹³. Ён верыў у хуткую свабоду і шчасце народа, імкнуўся да іх, усё магчымае рабіў дзеля іх набліжэння. Сонца, неба, воля, шчасце, надзея бачыліся ім у адным плоскасным вымярэнні, разглядаліся як роднасныя паняцці:

Дарогу мне к сонцу! Дарогу к свабодзе!
 Стучыцца ўжо шчасье к маёму ваконцу.
 Лячу абуджаць я надзею ў народзе, –
 Дарогу к свабодзе! Дарогу мне к сонцу!¹⁴

¹² Тамсама, с. 41.

¹³ Тамсама, с. 46.

¹⁴ Тамсама.

Значнае месца ў вершах П. Сакола займалі традыцыйныя для беларускай паэзіі сімвалічна-алегарычныя, а таксама рамантычна-ідэалізаваныя вобразы цемры, ночы, зор, пажару, праўды, працы, сонца, мар, будучыні, якія неслі актыўную і ёмістую сацыяльную нагрузку, выконвалі ў іх асноўную змештаваўтваральную функцыю.

Вастрыня сацыяльнага погляду, высокі ўзровень грамадзянска-патрыятычнай свядомасці героя, смеласць і бескампраміснасць яго меркаванняў і ацэнак спалучаліся ў лепшых вершаў П. Сакола з пранікнёным лірызмам, выяўленнем тонкіх душэўных зрухаў, эмацыянальна-псіхалагічнай напружанасцю. У сваю чаргу ўсхваляваны настрой, насычаная пачуццёвая гама, часта экспрэсіўнае перажыванне грунтаваліся ў іх на ўнутранай канфліктнасці і палемічнасці, кантрастнасці аўтарскіх супастаўленняў. У цэлым лірычнае дзеянне забяспечвалася актыўнай, дынамічнай мастацкай формай, выразным вобразна-метафарычным увасабленнем, падтрымлівалася гнуткім рытміка-інтанацыйным гучаннем. Гэта добра відаць на прыкладзе верша *Прадвясновае раньне туманамі...*, напісанага пасля пазбаўлення паэта за прыналежнасць да беларускага патрыятычнага руху настаўніцкай працы:

Прадвясновае раньне туманамі
Пасылае у цемру праклён...
Гэй, зямелька, – расою утканая, –
Я прыйшоў да цябе на паклон!

Я прыйшоў не з касой навастроінаю,
Не з сахой – баразну правясьці, –
Давялось з галавою схілёнаю,
З разьвітальнаю песьней прыйсьці.

Я прыйшоў зарыдаць над барознамі,
Дарагую зямлю палаваць!..
О, даруй мне, што сьлёзамі роснымі
Пачала ты свой твар абліваць!..

Не мая у вясновую раніцу
Па табе ужо пройдзе нага...
Я пайду – дзе прастор рассьцілаешча,
Я пайду – куды гоніць туга¹⁵.

Несумненна, найбольш удалымі з'яўляюцца тыя вершы П. Сакола, у якіх аўтар імкнуўся не адрывацца ад жорсткіх рэалій грамадска-са-

¹⁵ Тамсама, с. 66.

цыяльнага жыцця, канкрэтыкі паўсядзённай рэчаіснасці, калі яго па-чуццё вырастала на глебе лірычнага аналізу, асэнсавання пэўных па-дзеяў і фактаў. Як правіла, менавіта тады мастацкія вобразы паэта неслі значны зарад яго ўнутранай энергетыкі, дастаткова глыбока і пераканаўча раскрывалі асаблівасці душэўна-псіхалагічнага свету.

У 30-я і пазнейшыя гады П. Сакол адышоў ад літаратуры. Пад-час вайны працаваў у Рызе на фанернай фабрыцы, у часопісе *Новы шлях*, Шкедскім лясніцтве. Пасля вайны быў рэпрэсаваны, высланы ў Хабараўскі край. Памёр і пахаваны ў Рызе.

У Заходняй Беларусі пачаў складвацца як асоба і паэт досыць вядомы ў беларускай савецкай літаратуры другой паловы 20-х га-доў Паўлюк Шукайла (1904–1939). Нарадзіўся ён у вёсцы Лапенёўцы Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні (цяпер Бераставіцкі раён Гродзенскай вобласці) у сялянскай сям’і і, як паказваюць факты, ду-жа рана далучыўся да камуністычнага падполля, актыўных форм на-цыянальна-вызваленчага руху, партызанскай барацьбы ў краі, імкнуў-ся словам і справай адстойваць ідэі сацыяльнай і нацыянальнай спра-ведлівасці. Дзесьці ў 1924 годзе, ратуючыся ад пераследу паліцыі, ма-лады паэт перабраўся ў Савецкую Беларусь, дзе засяродзіўся на арга-нізацыйна-літаратурнай дзейнасці, паспрабаваў раскрыць свой твор-чы патэнцыял, развіць мастацкія здольнасці. Вынікам ягоных пошукаў сталіся публікацыі ў перыядычным друку, выхад зборніка вершаў і па-эм пад характэрнай назвай *Акрываўленая зямля* (1930).

Ці не галоўная адметнасць творчасці П. Шукайлы заключаецца ў тым, што яна засведчыла і выявіла вялікія складанасці і ілюзіі часу, 20-х гадоў. Малады паэт шчыра захапіўся яго новымі ідэямі, даверліва і безаглядна ўспрыняў асновы, як яму здавалася, самай перадавой ідэа-логіі ў развіцці чалавечага грамадства, дарэшты пранікнуўся ўздымам рабоча-сялянскага руху, каштоўнасцямі камуністычнай маралі і эты-кі, будучы цвёрда перакананы ў іх сапраўднасці і непераўзыходнай духоўнай сіле. Услед за некаторымі сваімі папярэднікамі і сучаснікамі ў літаратуры Заходняй і Савецкай Беларусі ён лічыў, што рэвалю-цыя і тое перайначванне жыцця, змены і пераўтварэнні, якія яна нес-ла, – гэта жывое ўвасабленне даўняга народнага ідэалу, уяўлення аб волі і шчасці, канкрэтная рэалізацыя адвечных мэтаімяненняў шыро-кіх працоўных мас да праўды і справядлівасці. Сваю задачу П. Шу-кайла бачыў у тым, каб раскрыць асаблівасці гістарычнага перало-му ў грамадстве і духоўным свеце сучасніка, узыходжання Беларусі на якасна новыя шляхі развіцця. Паэт імкнуўся засведчыць у маста-цкім слове *Акорды дзён*, паказаць краіну *росквіту*, *Ня знанага нікім*,

якая імчалася *Дынамікай гадзін, Організуючы Сталецьці...*¹⁶. Пад яе ўплывам, ахвярна пераадольваючы шматлікія цяжкасці і перашкоды, актывізаваліся іншыя барацьбіты за волю, у прыватнасці, заходнія беларусы. *Праз нажы І праз выстрал Абрэзаў, Ідуць Магутнымі вяліканамі Паўстанцы новыя, Гарэзныя...* – патэтычна сцвярджаў ён у паэме *Акорды дзён і працягваў*:

Ідуць...
 І зоры
 Плаваць у сэрцы.
 Ідуць адзіным
 Крокам дзён...
 І пераплываюць
 Сталецьці
 Новы Рубікон¹⁷.

Усе ці амаль усе творы П. Шукайлы мелі падкрэслена рэвалюцыйны характар.

Ён пісаў пра змаганьне з польскімі панамі, пра гераізм у Заходняй Беларусі, – *адзначаў, прыгадваючы 20-я гады, яго таварыш па пярэ К. Рамановіч (Р. Казак)*. – Аўтар пісаў тое, што было асабіста ім перажытае. Ён ад 16-ці год быў змагаром-партызанам, верыў у сьветлую будучыню свайго народу. І калі яму ўдалося перабрацца ў Савецкі Саюз, ён усю сваю кіпучую энэргію ўліў у грамадскую справу¹⁸.

П. Шукайла ўтварыў філіі „Маладняка” ў Слуцку і Полацку, працаваў у гэтых гарадах рэдактарам раённых газет. Ён выступіў у якасці арганізатара і кіраўніка „Беларускай літаратурна-мастацкай камуны”, якая арыентавалася на ідэйна-эстэтычную платформу вядомага расійскага „Левага фронту мастацтваў”, імкнулася прытрымлівацца футурыстычных норм і прынцыпаў адлюстравання рэчаіснасці. У статуте суполкі гаварылася, што яна,

грунтуючыся на прынцыпах рэвалюцыйнага марксызму і камуністычнае партыі, ставіць сабе заданьнем праз літаратуру і мастацтва прымаць удзел у жыццёбудаўніцтве, вясьці змаганьне за найбольш дасканальна арганізаваную форму чалавечага сужыцця – камуну сусьвету¹⁹.

¹⁶ П. Шукайла, *Акрываўлёная зямля: Поэзія*, Мінск 1930, с. 69.

¹⁷ Тамсама, с. 69–70.

¹⁸ К. Рамановіч, *Паўлюк Шукайла*, «Бацькаўшчына» 1961, 10 снежня.

¹⁹ *Статут Беларускай Літаратурна-Мастацкай Камуны*, «Росквіт» 1928, № 2, с. 79.

Сёння выразна бачна: П. Шукайла ўвайшоў у гісторыю беларускай літаратуры, галоўным чынам, той якасцю, што *імкнуўся быць ультраавангардным у практычным увасабленні рэвалюцыйнага канцэптуалізму*, сцвярдзенні асноў рэвалюцыйна-пралетарскай эстэтыкі²⁰. Лірычны герой зборніка *Акрываўленая зямля* апантаны ідэяй актыўнага руху, рашучых дзеянняў, радыкальных змен, натхнёнага пошуку і ўслаўлення новага, веры ў яго, выкрыцця таго, што стаіць на яго шляху, што аджыло свой век. *Сырая зямля абніме Таго, Хто на дарозе стане*²¹, – чытаем у вершы *Паравоз*. А гэтыя характэрныя радкі з верша *У дні жалю: Ня ныць, не стагнаць І ня плакаць! Жыцьцё хай Надзеяй гарыць...*²² Ён унутрана сабраны, цэльны, добра ведае, куды ідзе і чаго дабіваецца, дзе і хто яго сябры, аднадумцы і апаненты, ворагі, дзе праўда, а дзе падман, як пазбегнуць галечы, слёз і гора, стаць вольным і шчаслівым, і пра ўсё гэта расказвае іншым, апеллюючы адначасова да ўсіх, хто яго слухае і чуе, да ўсёй чалавечай супольнасці: *Слухай, сусьвет, маю каманду: Ад Лёндану, да Ленінграду Пачынайце зары Канонаду!*²³. У сваім наступальным парыве наперад ён, здаецца, не дужа зважае на канкрэтна-гістарычныя рэаліі, працэсы і абставіны будзённай рэчаіснасці, тым болей дэталі, якія яго, гэты парыў, абумовілі, выклікалі гарачую лавіну думак і пачуццяў, з'явіліся прычынаю катэгарычнага непрыняцця мінулага і апалагетычнага ўслаўлення сучаснага. Чытач, бадай, не сустрэне ў творах паэта выразнага апісання пэўных падзей і фактаў, напрыклад, побытавых карцін жыцця народа, абмалёўкі характараў герояў, раскрыцця іх унутранага свету, дыялектыкі псіхалагічных змен і зрухаў. У шэрагу выпадкаў ён можа толькі здагадвацца, пра што ў іх ідзе гаворка, ускосна меркаваць, што гэта за з'явы і працэсы, пры якіх акалічнасных абставінах яны мелі месца, чым былі абумоўлены і інш. Ён спасцігае не факт, а ў нейкай ступені яго псіхалогію, агульную прыроду падзей, іх унутраную сутнасць, пачуццёвае напаўненне. П. Шукайла па-свойму распрацоўваў прыём гэтак званай *блочнай стылістыкі*, калі, як заўважыла, аналізуемы паэму М. Чарота *Карчма*, Ірына Багдановіч,

²⁰ І. Багдановіч, *Авангард і традыцыя: Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння*, Мінск 2001, с. 365.

²¹ П. Шукайла, *Акрываўленая зямля: Поэзія*, с. 113.

²² Тамсама, с. 107.

²³ Тамсама, с. 79–80.

ім дэкларацыя „Беларускай літаратурна-мастацкай камуны” рашуча адмаўляла ідэйна-эстэтычныя традыцыі, усю спадчыну мінулага. У ёй абвяшчалася:

Беларуская Літаратурна-мастацкая Камуна
 выйшла ў паход
 на палёх, па шляхах
 барацьбы
 за росквіт!!!
 (вызваленне чалавечтва
 ад прытухлых,
 заскарузлых
 конанаў,
 традыцый
 архіўных
 вякоў).
 Ідзе ў наступ,
 руйнае!
 літаратурна-мастацкія
 плецяні
 і забарыкаджанні,
 сплеченыя,
 нацяганыя
 з трантаў
 і гануч
 стар’ёўшчыны²⁶.

Свой ідэал прыгожага, уяўленне пра мэту і сэнс жыцця, высокую эстэтыку чалавечых і грамадскіх дачыненняў, асаблівасці развіцця мастацтва П. Шукайла звязваў з новым часам, які нёс у сабе новую энергетыку, як навальнічная стыхія, рушыў усё старое, у тым ліку і ў літаратуры. Гэты час паўставаў у яго то ў вобліку вясны, калі *Усё цвіце, Расквітае Сокам бурлівых Дзён Беларускага маю (Уладзімеру Варава)*, то ў якасці эскізнага сацыяльнага малюнка, прадбачання, калі на месцы асоту, пырніку і бур’яну *Загудзіць звон сталёвых калёс трактароў, жняярка, узрасьце каласістае жыта і, раўняючыся з галавамі дубоў, прашуміць сваю урачыстасьць (Эй, націсьнем, хлопцы!)*. Ён раскрываўся не ў вобразе *галыцьбы*, што лягла *На дарозе Шпаламі, Каб праехаць Сьмерці-цягніку (Партызанка Люба)*, а ўраджаю, якім

²⁶ Цыт. па: Я. Скрыган, *Некалькі хвілін чужога жыцця: Апавяданні, успаміны, роздум*, Мінск 1990, с. 14.

Сёлета дыжае, калі пад пуневай вышкай Урачыстасьцю Сноп Ужо рагоча, не звыклага ціхмянага цэпа, а грымотнай малатарні (Ураджайнае).

У вершы *Аднаму з Заходняй Беларусі* П. Шукайла прызнаваўся, што ў яго захавалася любоў да сваёй бацькаўшчыны, дзе *стогн і зьдзек пануе*, але ён хоча замяніць яе *сусьветнаю Комунай*, калі *малыя з вялікімі будуць роўнымі...*²⁷. Узброіўшыся загадам рэвалюцыі (*Рэвалюцыя! Я слухаю Твой загад*), ён заклікаў сваіх аднадумцаў разам ісці *На сустрэчу Чырвонай зары*²⁸, падпарадкаваць *пад свой закон* усю зямлю²⁹: *Ўвесь сьвет на свой лад перавернем, Сусьветны зробім Рэўком!..*³⁰ Канечне, не можа не звярнуць на сябе ўвагі сам характар гэтага паходу:

Раз
Два
Пллі!
Направа
І налева
Ббі!
Дарогаю, прастай
Ідзі!
Зброю
Вострай
Дзяржы!³¹

Спатыкнуўся адзін. Загінуў другі, А мільёны ідуць На сустрэчу вякоў...³², – казаў паэт. – Прыгожа Загінуць змагаром, Ідучы Вялікай паходняй³³. Ён не толькі апраўдваў, лічыў натуральнымі і непазбежнымі, але і сам сцвярджаў тыя сродкі і прыёмы, з дапамогай якіх усталёўвалася новая рэчаіснасьць. Ура! Зара, Гары, палай, Чырвані, Чырвані, аб-наў-ляй! – апантана заклікаў аўтар паэмы Акорды дзён. – Клін у тлінь; Расьсячы!.. Секачыце, Секачыце, Секачы!.. Чуйце! Чуйце! Выкарчуйце Ўсе Карчы!..³⁴ Яму хацелася то сонца аб-

²⁷ П. Шукайла, *Акрываўленая зямля: Поэзія*, с. 118, 119.

²⁸ Тамсама, с. 72.

²⁹ Тамсама, с. 123.

³⁰ Тамсама, с. 116.

³¹ Тамсама, с. 72.

³² Тамсама, с. 73.

³³ Тамсама, с. 98.

³⁴ Тамсама, с. 80.

няць *І гарэць удваём*, то зрабіць *яго літаром*, то выключыць сонца і ўключыць на небасхіле зоры³⁵.

Творчасць П. Шукайлы вызначаецца падкрэсленай сацыяльна-палітычнай заангажаванасцю, паэтызацыяй вядучых ідэалагем часу, апалагетычнай аднамернасцю і адналінейнасцю. Яго вершы і паэмы псіхалагічна паслабленыя, ім уласцівы схематызм і зададзенасць у выяўленні ўнутранага свету героя, характэрная фрагментарнасць, рытарычнасць і дэкларацыйнасць. Адмабілізаваная аўтарская наступальнасць, гарачкаватае непрыняцце асноў старога жыцця, хвосткасць меркаванняў і ацэнак, пра якія мы гаварылі вышэй, досыць часта пераходзяць у іх у амбіцыйную самаўпэўненасць і „задзёрыстасць”, ваяўнічую непрымірымасць і агрэсіўнасць, здэклівую крытыку апанентаў і іншадумцаў. *Паўлюк Шукайла быў чалавек агнявой натуры*, – прыгадваў сябра „Беларускай літаратурна-мастацкай камуны” Янка Скрыган, – *добрага, шчырага сэрца, партызанскай зухаватасці і бунтарства. І ў вершах ён прызнаваў толькі бунт...*³⁶. Лічачы сябе, па словах Ю. Віцьбіча, заснавальнікам *новае школы ў беларускай літаратуры*³⁷, галоўную ўвагу паэт удзяляў асаблівасцям фармальнай выбудовы твора, стаўку рабіў на манернае стылёвае наватарства, *зухаватую настаўбурчанасць*, квяцістую ўмоўна-сімвалічную вобразнасць. Ён імкнуўся сцвярджаць метады *фактаграфіі* і *газетна-тэлеграфны* стыль (В. Жыбуль), распрацоўваў гэтак званы сечаны, падкрэслена рытмізаваны радок, які набіраўся *лесвічкай*, і інш.

У 30-я гады П. Шукайла, як і П. Сакол, адышоў ад літаратуры. Працаваў спачатку загадчыкам кафедры метадалогіі мастацтва Інстытута кінематаграфіі ў Маскве, там жа рэдактарам газеты *Кіно*, дырэктарам Цэнтральнага тэхнікума тэатральнага мастацтва, потым віцэ-прэзідэнтам Дзяржаўнай акадэміі мастацтваў у Ленінградзе і інш. У 1938 годзе быў арыштаваны органамі НКВС як вораг народа, беларускі „нацдэм”, і асуджаны да вышэйшай меры пакарання. Расстраляны 14 красавіка 1939 года.

Паэзіятворчыя пошукі С. Шыманоўскага, П. Сакола і П. Шукайлы вызначаліся заангажаванасцю ў актуальныя ідэі часу, вострыя праблемы і супярэчнасці грамадска-сацыяльнай рэчаіснасці, прасякну-тасцю рамантычна-ўзвышаным пафасам. Яны былі звязаны з нацыя-

³⁵ Тамсама, с. 80, 81.

³⁶ Цыт. па: Я. Скрыган, *Некалькі хвілін чужога жыцця: Апазданні, успаміны, роздум*, с. 6.

³⁷ Цыт. па: Л. Юрэвіч, *Архіўная кніга*, Нью-Ёрк 1997, с. 371.

нальна-патрыятычным рухам у краі, выяўлялі настроі шырокіх слаёў насельніцтва, асаблівасці духоўнай свядомасці беларускага народа на адным з самых няпростых этапаў яго гістарычнага развіцця.

S U M M A R Y

Higu-principled and aesthetic searches of S. Shimanovsky, P. Sakola and P. Shukaylo, the poets of western part of Belarus, are being analysed in the article. Civil and patriotic content of the searches, their connection with up-to-date social problems, contradictions with validity, sublime and romantic zeal are being mentioned in the article.